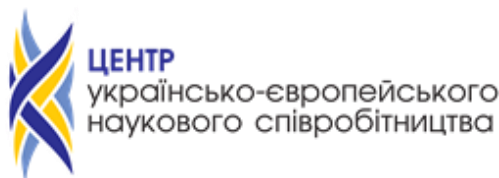

**Міністерство освіти і науки України
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ. ХЕРСОНСЬКА
ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ХОРТИЦЯ» СЕКТОР «КАМ'ЯНСЬКА СІЧ»
ХЕРСОНСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ**

за підтримки

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ЗАПОРІЗЬКІ КАМ'ЯНСЬКА Й ОЛЕСЬКІВСЬКА СІЧІ
ТА КРИМСЬКЕ ХАНСТВО
В КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНИ»**

18–19 квітня 2019 р.

Херсон
Видавничий дім «Гельветика»
2019

3. Соціальний проект розвитку активних видів туризму «Мандруймо Херсонщиною». URL: <https://www.facebook.com/proekttourism/>

4. Сидорович Є.С., Макієнко О.А., Яровий В.Ф. Соціальний проект «Мандруймо Херсонщиною» як засіб формування фізичної культури студентів. Екологічні дослідження у вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2018. С. 234-236.

5. Журба К., Шкільна І. Квест як засіб формування національно-культурної ідентичності підлітків. Рідна школа. 2017. № 11-12. С. 44-52.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИСТИЧНОГО ОСВОЄННЯ КОЗАЦЬКОЇ СПАДЩИНИ НА ХЕРСОНЩИНІ

МАКІЄНКО О.А.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна*

Важливою умовою зростання туристичної привабливості Херсонської області є формування конкурентоспроможного територіального туристичного продукту. Цьому має посприяти реалізація нещодавно схваленої «Програми розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки», яка передбачає цілий комплекс заходів, спрямованих на поліпшення туристичного іміджу регіону.

Виходячи із сучасних концепцій територіального маркетингу, туристична територія (дестинація) виступає не стільки як географічно окреслене місце, що приваблює туристів, скільки як інтегрований комплексний продукт, який реалізується на ринку туристичних послуг. До його складу входять наступні компоненти: 1. Атракції

(природні й культурні об'єкти, спеціальні події), 2. Інфраструктура (засоби розміщення харчування, заклади побутового обслуговування тощо), 3. Види діяльності, якими може зайнятися турист під час перебування в дестинації, 4. Допоміжні послуги (банки, телекомунікації, охорона здоров'я, охорона порядку тощо), 5. Система забезпечення доступу (транспортна, візова, економічна, інформаційна та ін.), 6. Наявні та доступні туристичні пакети (оформлений і доведений до потенційних споживачів комплекс пропозицій дестинації).

Інакше кажучи, самі по собі туристичні принадище не є туристичним продуктом дестинації. Продуктом у туризмі є враження, тобто відчуття, які отримує турист через споживання комбінації продуктів і послуг.

Формування будь-якого туристичного продукту обумовлене бажанням задовольнити певну потребу туриста, його задум. Адже людей у дестинацію приваблює її функціональна спроможність вирішувати існуючу життєву проблему, тобто отримувана ними вигода від споживання туристичного продукту території. Втім задуму як смисловій іпостасі туристичного продукту обов'язково має відповідати продукт у його реальному виконанні. Інакше кажучи, реально існуючий набір атракцій, що дозволяють здійснити задум і задовольнити якусь потребу туриста (пляжі, санаторії, музеї, пам'ятки, розваги тощо).

Сучасні дослідження структури туристичних потоків у нашому регіоні засвідчують їх край нерівномірний територіальний розподіл у межах Херсонської області. Основним напрямом руху туристів є курортні населені пункти, розташовані вздовж морського узбережжя. Звідси найбільшою інтенсивністю туристичного освоєння відзначаються передусім південні райони Херсонщини.

Подібна ситуація зумовлена сформованою структурою територіально-рекреаційного комплексу Херсонської області, в якій традиційно домінують такі напрями рекреаційної діяльності як лікувально-оздоровчий (курортний) та пляжно-купальний відпочинок.

Культурна-пізнавальна рекреація і туризм займають у ній далеко не першорядні позиції.

Пояснення цьому можна шукати в особливостях територіальної диференціації туристично-рекреаційних ресурсів у межах нашого регіону, значній неоднорідності в ресурсному забезпеченні туризму та рекреації по районах Херсонської області. Дослідники умовно поділяють територію Херсонщини на три ділянки (рис. 1).

Рис. 1. Рівень розвитку туристичної діяльності по районах Херсонської області (за Я. В. Василевською)

Найбільш значним і різноманітним рекреаційним потенціалом володіють такі приморські райони як Голопристанський, Скадовський, Білозерський, Каланчацький, Генічеський. Іншу групу районів складають придніпровські райони – правобережні Нововоронцовський і Бериславський, лівобережні Верхньорогачицький, Великолепетиський, Горностаївський, Каховський, Олешківський. До третьої групи належать райони з найменшим рекреаційним потенціалом –

Великоолекандрівський, Високопільський, Нижньосірогозький, Іванівський, Новотроїцький, Чаплинський. В останній групі районів, які характеризуються пануванням одноманітних степових ландшафтів зі значним антропогенним втручанням (оранка полів, іригація), рекреаційні ресурси використовуються переважно місцевими мешканцями [1, с. 84-85]. Виняток складає Чаплинський район, де останнім часом відбувається інтенсивне освоєння існуючих рекреаційних ресурсів окремих територій (біосферний заповідник «Асканія-Нова», туристичний об'єкт «Лемурійське озеро»).

Не важко помітити, що визначальну роль у подібному розподілі відіграє ступінь забезпеченості природними й природно-антропогенними рекреаційними ресурсами. Значення антропогенних рекреаційних ресурсів, які охоплюються поняттям «культурна спадщина», – пам'яток археології, історії, архітектури та монументального мистецтва, меморіальних місць, залишків традиційної культури та ін. – у значній мірі не враховується.

Важливу роль у формуванні споживчих настроїв туристів відіграє традиційне позиціонування Херсонської області як привабливого курортного регіону [2, с. 35]. Адже формування туристичного іміджу («образу місця») є важливим елементом маркетингової стратегії просування територіального туристичного продукту. Звідси туристи схильні розглядати Херсонщину як місце сезонного морського відпочинку, нехтуючи іншими можливими напрямками рекреаційної діяльності.

Зрозуміло, що подібний однобічний підхід не сприяє диверсифікації туристично-рекреаційної діяльності, штучно обмежує напрями руху туристичних потоків у межах регіону, і, як результат, породжує глибокі територіальні диспропорції у сфері туризму на Херсонщині. В цих умовах неможливо вести розмову про сталий (збалансований) розвиток туристичної галузі в регіоні.

Як доводять останні соціологічні дослідження, відпочивальників на морському узбережжі Херсонщини вже не задовольняє лише

оздоровча рекреація із відповідним набором послуг і розваг. Як стверджує голова Херсонського обласного відділення Соціологічної асоціації України Микола Гоманюк, «за даними фокус-групи, нерідко ми стикалися з тим, що люди, які приїхали із Західної чи Центральної України, часто говорили про те, що їх цікавить все, що вони можуть побачити на Херсонщині, навіть самий степ та курган, нарікали, що хотіли б більше дізнатися про наш край і його історію, архітектуру» [3]. Отже, у туристів, які відвідують наш край, існує нереалізований запит на культурно-пізнавальний туризм, який базується на чітко усвідомлюваних туристичних потребах. Це має стати мотиваційним чинником для розробників туристичного продукту Херсонщини.

Туристичне освоєння різноманітної культурної спадщини регіону повинно бути одним із пріоритетів функціонування туристичної галузі. В херсонських же реаліях маємо явну недооцінку того факту, що об'єкти культурної спадщини, з одного боку, виступають важливою базою для успішного розвитку туризму, а, з іншого, – отримують чималий зисквід процвітання індустрії туризму. На регіональному рівні спостерігаємо низку проблем, пов'язаних із туристичним освоєнням культурної спадщини:

- відсутність у керівних органів у сфері туризму розробленої управлінської стратегії, спрямованої на залучення культурної спадщини регіону до сфери туризму;

- низький рівень координації зусиль органів влади, бізнесу, громадськості у напрямі збереження й актуалізації культурної спадщини, у тому числі засобами туристичної діяльності;

- відсутність або слабка ініціативність громадських формувань, спроможних узяти на себе роль лобістів у справі використання культурної спадщини як туристичного ресурсу;

- неналежна експлуатація наявної культурної інфраструктури (музеїв, заповідників) в туристичному процесі;

– недостатня ефективність залучення історико-культурних пам'яток до сфери туристичної діяльності, відсутність паспортів туристичних об'єктів, брак відповідних туристично-екскурсійних маршрутів;

– відсутність достатнього досвіду формування та просування туристичного продукту, який би спирався на культурно-історичні ресурси регіону [4, с. 94-95].

Вказані проблеми повною мірою стосуються такого важливого комплексу об'єктів культурної спадщини на Херсонщині як пам'ятки українського козацтва.

Історія Херсонщини нерозривно пов'язана з історією запорозького козацтва від початків його формування на українських землях у XV ст. Впродовж XVI – XVIII ст. територія нашого краю стала об'єктом інтенсивної господарської діяльності запорожців, місцем їх військово-політичної активності. Саме тут після руйнування Чортомлицької Січі запорожці створили Кам'янську (1709-1711, 1730-1734) та Олешківську (1711-1728) Запорозькі Січі. За часів Нової Січі (1734-1775) значна частина Херсонщини була включена до складу земель Війська Запорозького в межах Інгульської (Перевізької) та Прогноївської паланок. На берегах Дніпра, його рукавів і проток, заплавлених островах дельти виникли численні козацькі хутори-зимівники. Деякі з них згодом дали початок сучасним населеним пунктам Херсонщини. Вже після знищення Січі чималий внесок козаки зробили у реалізацію військово-політичних планів російської влади на Півдні України, взявши активну участь у російсько-турецькій війні 1787-1792 років.

Козацька спадщина на території Херсонської області представлена численними об'єктами матеріальної та нематеріальної культури, які зберігають історичну пам'ять про козацтво. Усі вони є потенційними або вже актуалізованими туристичними об'єктами, які мають бути включеними до складу територіального туристичного продукту.

Серед пам'яток, які перебувають на обліку обласної інспекції по охороні пам'яток історії та культури, три мають статус пам'яток культурної спадщини національного значення. Це «Кам'янська Січ, кладовище запорізьких козаків і могила кошового отамана Костя Гордієнка» у с. Республіканець та «Місце фортеці Тягин» біля с. Тягинка в Бериславському районі, а також «Олешківська Січ» у м. Олешки Олешківського району. Інші пам'ятки мають місцеве значення. Це пам'ятники та пам'ятні знаки, встановлені на честь видатних козацьких ватажків або визначних подій в історії козацтва. Серед них – три пам'ятники Богдану Хмельницькому (Херсон, Тягинка) і пам'ятна дошка на честь його перебування в м. Бериславі, пам'ятний знак на честь 500-річчя першої згадки про козацтво (1992) в с. Тягинці, пам'ятний знак на місці Прогноївської паланки (1993) в с. Геройському, пам'ятний знак на місці формування козацьких загонів у 1783-1787 роках (1996) у м. Бериславі, пам'ятний камінь на честь взяття козаками фортеці Іслам-Кермен (пам'ятник гетьману Богдану Ружинському) (1992) у м. Каховка [5, с. 27-28]. У Бериславі зберігся старовинний дерев'яний козацький храм, пам'ятка архітектури першої половини XVIII ст. – Свято-Введенська (колишня Воскресенська) церква, перевезена в 1784 році козаками по Дніпру на плотах з фортеці Переволочної (Полтавщина).

Окрім цих пам'яток велике значення для культурно-пізнавального туризму мають різні «місця пам'яті» про козацтво, зафіксовані в писемній та усній традиції. Наприклад, місця козацьких битв, переправ у пониззі Дніпра, кладовищі з козацькими похованнями, численні географічні об'єкти, що фіксують у назвах пам'ять про козацтво (населені пункти, річки, протоки, джерела, балки, урочища, острови тощо).

Численні предмети матеріальної культури козаків, акумульовані у фондах музейних установ, відкривають перспективи для більш активного залучення музеїв до сфери культурно-пізнавального туризму. Потребою часу є побудова сучасних музейних експозицій, які б відображали усе багатство козацької спадщини краю.

Нині козацька спадщина регіону ще не стала об'єктом вираженого туристського інтересу. Головною причиною є дефіцит пропозиції якісного туристичного продукту, який би повноцінно репрезентував потенціал об'єктів культурної спадщини. Пам'ятки історії козацтва включені до складу екскурсійних маршрутів, які пропонуються окремими туристичними фірмами та громадськими формуваннями. Спорадично на вказаних об'єктах проводяться екскурсії (переважно на замовлення), відбуваються культурні заходи, які привертають увагу туристів (різні свята, урочистості, козацькі фестивалі).

Наявна ресурсна база культурно-пізнавального туризму, в тому числі козацькими місцями Херсонщини, для перетворення на конкурентоспроможний туристичний продукт потребує поєднання з розвинутою туристичною інфраструктурою і сервісним забезпеченням, відповідними дозвіллевими практиками, розважальними програмами. Цей продукт повинен бути підкріплений використанням ефективних інструментів просування на ринку туристичних послуг (реклама, PR-технології, територіальний брендинг тощо). Для цього мають бути скоординовані зусилля різних учасників туристичного процесу.

На сьогодні вже напрацьована низка перспективних проектів туристичного освоєння козацької спадщини Херсонщини. Серед них – створення культурно-розважального комплексу «Остання Січ України» з центром історико-патріотичної реконструкції «Козацькі плавні» на острові Козацькому (територія Національного природного парку «Нижньодніпровський» поблизу м. Нова Каховка), створення туристично-розважального, культурного комплексу «Олешківська Січ» з музеєм «живої історії» на березі річки Конка (м. Олешки), створення археологічного парку (скансену) на території філії Національного заповідника «Хортиця» – «Кам'янська Січ». Їх втілення в життя сприятиме підвищенню атрактивності туристичних об'єктів, пов'язаних із козацькою спадщиною регіону.

Отже, активізація культурно-пізнавального туризму на Херсонщині має посприяти диверсифікації туристично-рекреаційної діяль-

ності в регіоні, розширенню мережі туристичних потоків, залученню до туристичної сфери досі маловідвідуваних туристами територій. Існуючий запит на культурно-дозвілєві практики має бути конвертований у конкурентоспроможний туристичний продукт, здатний задовольнити потреби відвідувачів.

Туристичне освоєння козацької спадщини регіону дозволить більш повно розкрити туристично-рекреаційний потенціал регіону. За певних умов відповідний туристичний продукт може стати своєрідною візитною карткою нашого регіону, перетворитися на його фірмовий продукт. Але це потребує розробки та впровадження в життя ефективної стратегії управління розвитком туристичної сфери в контексті збалансованого соціально-економічного розвитку регіону.

Список літератури:

1. Василевська Я. В. Туризм як один із факторів розвитку Херсонської області. *Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Геологія. Географія»*. Дніпропетровськ, 2008. Т. 16. № 3/2. С. 80-86.

2. План перспективного розвитку Херсонської області на 2019-2021 роки. URL: http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20ХЕРСОНЩИНА_compressed_compressed1111.pdf (дата звернення: 06.03.2019)

3. Поточний стан туризму у Скадовську та Лазурному. Презентація результатів дослідження. URL: <https://ukrinform.fr/rubric-presshall/2650963-potocnij-stan-turizmu-u-skadovsku-ta-lazurnomu-prezentacia-rezultativ-doslidzenna.html> (дата звернення: 06.03.2019)

4. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.

5. Пам'ятки козацтва на Херсонщині / Херсонська обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури. Херсон, 2016. 30 с.
